

Obligātā tautas nobalsošana Latvijā

Mandatory referendum in Latvia

Mag. iur. Inese Nikulceva

LU Juridiskā fakultāte
Valststiesību zinātņu katedras doktorante
E-pasts: Inese.Nikulceva@inbox.lv

Latvijas Republikas Satversme paredz divus obligātās tautas nobalsošanas rīkošanas gadījumus: par Satversmes 1., 2., 3., 4., 6. vai 77. panta grozījumiem un par dalību Eiropas Savienībā. Obligātās tautas nobalsošanas par Satversmes grozījumiem regulējuma mērķis ir padarīt minētos Satversmes pantus par praktiski negrozāmiem, nepieļaujot Latvijas valsts iekārtas pamatu grozīšanu. Obligātās tautas nobalsošanas par Latvijas dalību Eiropas Savienībā konstrukcija Satversmē ir unikāla; citu valstu konstitūcijās ir iekļauti daudz elastīgāki formulējumi.

Atslēgvārdi: tiešā demokrātija, tautas nobalsošana (referendums), Latvijas Republikas Satversme.

Satura rādītājs

<i>levads</i>	185
<i>1. Obligātā tautas nobalsošana par grozījumiem Satversmē</i>	186
<i>2. Satversmes 77. panta grozījumu mērķis</i>	187
<i>3. Obligātais referendums par konstitūciju vai tās grozījumiem citās Eiropas valstīs</i>	187
<i>4. Tautas nobalsošanas par jaunas Satversmes pieņemšanu problemātika</i>	189
<i>5. Obligātā tautas nobalsošana par dalību Eiropas Savienībā</i>	190
<i>6. Obligātais referendums par dalību Eiropas Savienībā citās valstīs</i>	191
<i>Izmantoto avotu saraksts</i>	192
<i>Literatūra</i>	192
<i>Normatīvie akti</i>	192
<i>Judikatūra</i>	192
<i>Atsauces</i>	193
<i>Summary</i>	193

levads

Latvijas Republikas Satversmē (turpmāk – Satversme) ir paredzēti seši tautas nobalsošanas rīkošanas gadījumi: 48. pantā – par Saeimas atlaišanu, 68. pantā – obligātā tautas nobalsošana par dalību Eiropas Savienībā un fakultatīvā – par būtiskām izmaiņām nosacījumos par Latvijas dalību Eiropas Savienībā, 72. pantā – fakultatīvā tautas nobalsošana ar veto raksturu¹ par likuma atcelšanu, 77. pantā – obligātā tautas nobalsošana par grozījumiem Satversmes 1., 2., 3., 4., 6. vai 77. pantā un 78. pantā – automātiskā tautas nobalsošana,² kas notiek, ja Saeima bez pārgrozījumiem pēc satura nepieņem vēlētajū iesniegtu likumprojektu. Satversmes 14. pantā paredzēts

vēl viens tautas nobalsošanas veids par Saeimas atlaišanu, tomēr grozījumi Satversmes 14. pantā stāties spēkā tikai ar nākamās 10. Saeimas sanākšanu.

Publikācijā aplūkoti Satversmē paredzētie tautas nobalsošanas rikošanas gadījumi, tie salīdzināti ar citu Eiropas valstu regulējumu.

1. Obligātā tautas nobalsošana par grozījumiem Satversmē

Satversmes 77. pants paredz:

„Ja Saeima grozījusi Satversmes pirmo, otro, trešo, ceturto, sesto vai septiņdesmit septīto pantu, tad šādi pārgrozījumi, lai tie iegūtu likuma spēku, ir apstiprināmi tautas nobalsošanā.”

Satversmes 77. pantā paredzētā tautas nobalsošana notiktu jebkurā gadījumā, ja Saeima grozītu Satversmes 1., 2., 3., 4., 6. un 77. pantu. Tā būtu jāriko arī gadījumā, ja Saeima grozītu šos pantus nevis tekstuāli, bet pēc būtības, proti, šādus pārgrozījumus ietverot citos tiesību aktos.³

Demokrātiskā valstī suverēnais varas avots ir tauta, kura demokrātiskās vēlēšanās izvēlas tautas priekšstāvjus tautas politiskās gribas realizācijai. Šādā veidā Saeima iegūst demokrātisko leģitimitāciju. Demokrātiskās vēlēšanās iegūtā parlamenta leģitimitācija, savukārt, „pāriet” uz tā izdotajiem likumiem.⁴ Tomēr Latvijā tauta (pilsoņu kopums) nav pilnvarojusi Saeimu lemt par pilnīgi visiem jautājumiem. Šāds izņēmums ir Satversmes 1., 2., 3., 4., 6. un 77. panta grozīšana. Satversmes 77. pantā ietvertajā tautas nobalsošanā tauta tieši realizē tās suverēno varu, tās likumdošanas tiesības.

Satversmes 77. pants aizsargā Latvijas Republikas neatkarību un demokrātisko iekārtu. Kārlis Dišlers ir norādījis, ka

„mūsu obligatoriskais referendums [...] attiecas tikai uz četriem Satversmes pantiem; tomēr principiāli tie ir paši svarīgākie mūsu Satversmes panti, bez kuru grozīšanas vai atcelšanas nevar tikt grozīts vai atcelts mūsu valsts iekārtas republikāniski demokrātiskais raksturs”⁵.

Pašlaik obligātā tautas nobalsošana par grozījumiem Satversmē attiecas uz sešiem Satversmes pantiem. Šie Satversmes panti veido Satversmes „kodolu”, proti, regulē pašus būtiskākos jautājumus Latvijas valstī, nosaka Latvijas valsts iekārtas pamatprincipus.

Satversmes 1. pants – „Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika” – ne tikai paredz to, ka Latvija ir no citām valstīm neatkarīga, patstāvīga valsts, bet arī noteic tās valsts iekārtu, proti, tā ir demokrātiska republika. No Satversmes 1. pantā ietvertā demokrātiskas republikas jēdziena tiek atvasināti arī likumības, varas dalīšanas, likuma virsvadības un citi tiesiskas valsts principi, arī samērīguma un tiesiskās pašlāvības principi.⁶ Satversmes 2. pants noteic, ka Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai. Atbilstoši tautas suverenitātes principam Latvijas tauta ir vienīgais valsts suverēnās varas subjekts. Nevis valsts varas konstitucionālās institūcijas, bet Latvijas tauta ir valsts varas avots un suverēnās valsts varas nesēja.⁷ Satversmes 3. pants paredz latviešu apdzīvoto vēsturiski etnogrāfisko apgabalu vienotības principu.⁸ Savukārt Satversmes 6. pants ne tikai nostiprina Saeimu kā pilsoņu politiskās gribas pārstāvības orgānu, bet nosaka arī tās ievēlēšanas kārtību.

Satversmes 77. pants ir vērtējams kopsakarā ar Satversmes 79. pantu, kas paredz:

„Tautas nobalsošanai nodotais Satversmes pārgrozījums ir pieņemts, ja tam piekrīt vismaz puse no visiem balsstiesīgiem.”

Kā redzams, Satversmes 79. pantā noteiktais balsu skaits ir ļoti augsts. Saistībā ar Satversmes 77. pantu neviena tautas nobalsošana nav notikusi, tomēr no septiņām

tautas nobalsošanām, kas Latvijā notikušas saskaņā ar Satversmes 68., 72. un 78. pantu laika periodā no 1998. gada, tikai divas reizes nobalsošanā piedalījies vēlētāju skaits, kas pārsniedz pusi no visiem balsstiesīgajiem vēlētājiem. Nevienā tautas nobalsošanā balsotāju „par” skaits nav sasniedzis pusi no visiem balsstiesīgajiem.⁹

Analizējot kopsakarā Satversmes 77. un 79. pantu, redzams, ka likumdevējam nav bijis mērķis noteikt Satversmē kārtību, kādā grozāms Satversmes 1., 2., 3., 4., 6. un 77. pants, proti, noteikt to, kādā kārtībā Latvijas tauta varētu atteikties no neatkarīgas valsts un tās demokrātiski republikāniskās iekārtas. Šo Satversmes pantu jēga un mērķis ir padarīt šos Satversmes pantus par praktiski negrozāmiem, nepieļaujot demokrātiskas valsts iekārtas pamatu maiņu. Iespēja, ka kāds no šiem pantiem varētu tikt grozīts, vērtējama galvenokārt kā teorētiska.

2. Satversmes 77. panta grozījumu mērķis

Sākotnējā 1922. gada Satversmes 77. panta redakcija bija šāda:

„Ja Saeima grozījusi Satversmes pirmo, otro, trešo vai sesto pantu, tad šādi pār-grozījumi, lai tie iegūtu likuma spēku, ir apstiprināmi tautas nobalsošanā.”

1998. gada 15. oktobrī Saeima pieņēma likumu „Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē”, tostarp papildinot Satversmes 77. pantu un paredzot, ka arī Satversmes 4. un 77. pantu var grozīt tikai tautas nobalsošanā. Ar šiem grozījumiem tika sa-sniegti trīs mērķi. Pirmkārt, konstitucionāls statuss tika piešķirts latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas aizsardzībai. Turklāt tika noteikts, ka Satversmes 4. pants, kurā 1998. gadā tika ietverts teikums

„Valsts valoda Latvijas Republikā ir latviešu valoda”,

ir grozāms tikai tautas nobalsošanā. Tādējādi latviešu valoda tika atzīta par vie-nu no Latvijas visaugstākajām pamatvērtībām, kas skar demokrātiskas valsts iekār-tas pamatus. Otrkārt, ietverot atsauci uz Satversmes 4. pantu, 77. pantā tika panākts, ka arī Satversmes 4. panta otrais teikums

„Latvijas karogs ir sarkans ar baltu svītru”

var tikt grozīts tikai tautas nobalsošanā. Tātad arī noteikumam par valsts ka-rogu tiek nodrošināta tāda pati ārkārtīga augsta aizsardzība. Treškārt, 1998. gada grozījumi paredz, ka arī pats Satversmes 77. pants ir starp tiem, kas ir grozāmi tikai tautas nobalsošanā. Iepriekš Saeima varēja grozīt šo pantu bez tautas nobalsošanas. Tomēr tas nenozīmē, ka Saeima varēja izslēgt 1., 2., 3. vai 6. pantu no 77. panta uz-skaitījuma. Šāda rīcība gan formāli saskanētu ar Satversmes tekstu, tomēr būtībā būtu tai pretrunā, jo netiktu panākts Satversmes mērķis – nodrošināt visaugstāko aizsardzību demokrātiskajai valsts iekārtai. Tāpēc arī līdz 1998. gada grozījumiem Satversmē Saeima drīkstēja tikai papildināt Satversmes 77. pantā ietverto uzskaitī-jumu vai veikt kādus citus grozījumus, nevis izslēgt kādu no uzskaitītajiem pantiem. Savukārt kopš 1998. gada grozījumiem Saeima nedrīkst arī papildināt to Satversmes pantu uzskaitījumu, kuri iegūst spēku tikai pēc tautas nobalsošanas.

3. Obligātais referendums par konstitūciju vai tās grozījumiem citās Eiropas valstīs

Rietumeiropā obligātais konstitucionālais referendums paredzēts Īrijā, Dānijā, Šveicē un Austrijā.

1937. gada 1. jūlija Īrijas Konstitūcijas 46. pants paredz obligāto referendumu par jebkuriem Konstitūcijas grozījumiem. Kvorums referendumam nav noteikts; saskaņā

ar Konstitūcijas 47. pantu tās grozījumu pieņemšanai nepieciešams vienkāršs balsu vairākums no tiem balsotājiem, kas piedalās referendumā. Referendumam pavisam ir nodoti 28 grozījumi Īrijas 1937. gada Konstitūcijā.¹⁰

Dānijas 1953. gada Konstitūcijā arī ir paredzēts obligātais referendums. Konstitūcijas 88. pants ietver ārkārtīgi sarežģītu Konstitūcijas grozīšanu procedūru, kas sastāv no sešiem posmiem:

- 1) Dānijas parlamentam Folketingam jāpieņem grozījumi Konstitūcijā;
- 2) valdībai jāatbalsta šie grozījumi;
- 3) jāsasauc jauna parlamenta vēlēšanas;
- 4) jaunajam parlamentam jāpieņem attiecīgie grozījumi Konstitūcijā bez izmaiņām;
- 5) grozījumi tiek nodoti referendumam, un balsotājiem tie jāpieņem; konstitūcijas grozījumu pieņemšanai nepieciešams ne tikai balsu vairākums, skaitot no tiem, kuri ir ieradušies, bet arī vismaz 40% balsu no visa elektorāta;
- 6) karalim jāpiekrīt grozījumiem Konstitūcijā. Praksē Dānijas Konstitūcija kopš tās pieņemšanas 1953. gadā nav grozīta.¹¹

1999. gada 18. aprīļa Šveices Konfederācijas Federālās Konstitūcijas 140. pants paredz obligāto referendumu par jebkuriem Konstitūcijas grozījumiem. Šveicē obligātajam referendumam nav paredzēts kvorums; saskaņā ar Konstitūcijas 142. pantu Konstitūcijas grozījumi ir pieņemti, ja referendumā par tiem tiek atdots balsu vairākums, skaitot no tiem balsotājiem, kuri piedalījušies. Laika periodā no 1940. līdz 1998. gadam vidējais obligāto referendumu skaits gadā Šveicē federālā līmenī ir bijis 5,3.¹²

1930. gada Austrijas Federālā Konstitucionālā likuma (*Bundes-Verfassungsgesetz*) 44. pants paredz obligāto referendumu, ja tiek pieņemta jauna Konstitūcija, nevis paredzēta tikai Konstitūcijas grozīšana. Arī Austrijā referendumam nav noteikts kvorums; Konstitūcija var tikt pieņemta ar balsu vairākumu no tām derīgajām balsīm, kuras nodotas (Federālā Konstitucionālā likuma 45. pants).

No divpadsmit Austrumeiropas un Centrāleiropas valstīm obligātais referendums par konstitūcijas grozījumiem paredzēts četrās valstīs: Baltijas valstīs un Rumānijā.¹³

Igaunijas Republikas 1992. gada Konstitūcijā obligātais referendums par Konstitūcijas grozījumiem regulēts līdzīgi kā obligātā tautas nobalsošana par Satversmes grozījumiem. Igaunijas Konstitūcijas 162. pants paredz:

„Konstitūcijas I nodaļa „Vispārējie noteikumi” un XV nodaļa „Konstitūcijas grozīšana” var tikt grozīta tikai referendumā.”

Igaunijas Konstitūcijas I nodaļa „Vispārējie noteikumi” ietver septiņus pantus un nosaka Igaunijas valsts iekārtas pamatprincipus. Igaunijā referendumam kvorums nav noteikts; saskaņā ar Konstitūcijas 105. pantu lēmums referendumā tiek pieņemts ar balsu vairākumu no tiem vēlētājiem, kas piedalās nobalsošanā. Saskaņā ar spēkā esošo Konstitūciju Igaunijā nav notikuši obligātie referendumi.

Lietuvas Republikas 1992. gada Konstitūcijas 148. pants paredz līdzīgu obligāto referendumu par grozījumiem Konstitūcijā:

„Konstitūcijas 1. panta norma „Lietuvas valsts ir neatkarīga demokrātiska republika” var tikt grozīts tikai referendumā, ja par to nobalso ne mazāk kā 3/4 balsstiesīgo Lietuvas pilsoņu. Konstitūcijas pirmā nodaļa „Lietuvas valsts” un četrpadsmitā nodaļa „Konstitūcijas grozīšana” var tikt grozīta tikai referendumā.”

Konstitūcijas pirmā nodaļa ietver Lietuvas valsts iekārtas pamatprincipus. Lai grozītu Lietuvas Konstitūcijas pirmo nodaļu „Lietuvas valsts” (izņemot 1. pantu) un četrpadsmito nodaļu „Konstitūcijas grozīšana”, „par” jānobalso vairāk nekā pusei

no visiem balsstiesīgajiem pilsoņiem. Obligātais referendums saskaņā ar spēkā esošo Konstitūciju Lietuvā nav bijis.

Rumānijas 1991. gada Konstitūcijas 151. pants paredz, ka Konstitūcijas grozījumi var stāties spēkā tikai pēc tam, kad tie apstiprināti referendumā. Rumānijā obligātajam referendumam ir noteikts kvorums – vairāk nekā puse no visiem balsstiesīgajiem. Konstitūcijas grozījumi ir pieņemti, ja vairākums no tiem vēlētajiem, kuri piedalījušies referendumā, nobalsojuši „par”. Rumānijā referendums Konstitūcijas grozīšanai notika 2003. gada 18. un 19. oktobrī. Tas tika rīkots, lai iekļautu Konstitūcijā normas par Rumānijas dalību Eiropas Savienībā un NATO; ar grūtībām tika sasniegts nepieciešamais kvorums, proti, piedalījās 55,7% balsstiesīgo vēlētajū.

Kā redzams, tikai nedaudzu valstu konstitūcijās *expressis verbis* ir paredzēts referendums par konstitūcijas grozījumiem. Īrijā, Dānijā, Šveicē un Rumānijā obligātais referendums par konstitūcijas grozījumiem ir plašāks nekā Latvijā, jo tas jārīko jebkurā gadījumā, ja grozīta konstitūcija. Igaunijā un Lietuvā, līdzīgi kā Latvijā, ir paredzēts obligātais referendums tikai par atsevišķiem, pašiem svarīgākajiem konstitūcijas pantiem.

Obligātā konstitucionālā referendumā mērķis ir ne tikai nodot vēlētajiem izlemšanai pašus svarīgākos jautājumus valstī, bet arī nepieļaut konstitūcijas vai atsevišķu tās pantu grozīšanu vispār vai arī nepieļaut pārāk biežu to grozīšanu. Jo īpaši Latvijā un Lietuvā, kur obligātajam konstitucionālajam referendumam noteikts ļoti augsts nepieciešamais balsu skaits, šāda regulējuma mērķis ir padarīt attiecīgos konstitūcijas pantus par praktiski negrozāmiem un aizsargāt demokrātiskas valsts iekārtas pamatus. Arī Rumānijā, kur konstitucionālajam referendumam noteikts augsts kvorums, konstitūcija grozīta tikai vienreiz. Dānijā, lai pieņemtu grozījumus konstitūcijā, nepieciešams nedaudz mazāks balsu skaits nekā Latvijā, tomēr kopumā konstitūcijas grozīšanas kārtība ir vēl sarežģītāka nekā Latvijā, tāpēc Dānijas regulējums *de facto* nevis veido kārtību konstitūcijas grozīšanai, bet gan panāk to, ka tā ir praktiski negrozāma.

Savukārt Īrijā un Šveicē, kur nav noteikts kvorums obligātajam referendumam un konstitūcijas grozījumu pieņemšanai nepieciešams balsu vairākums no nodotajām derīgajām balsīm, referendumā par konstitūcijas grozījumiem mērķis ir neļaut parlamentam vienam izlemt tik svarīgu jautājumu kā valsts pamatlikuma grozīšana un nodot šo jautājumu izlemšanai vēlētajiem.

Tas, ka citās valstīs nav paredzēts obligātais referendums par konstitūcijas grozījumiem, nenozīmē, ka netiktu rīkoti referendumi par jaunu konstitūciju pieņemšanu vai konstitūcijas grozījumiem. Parasti pastāv iespēja rīkot konstitucionālo fakultatīvo referendumu, proti, pēc valsts orgāna (valsts prezidenta, parlamenta vai atsevišķu tā palātu vai noteikta skaita deputātu, valdības) vai vietējās varas orgānu, vai noteikta skaita vēlētajū priekšlikuma nodot konstitūcijas grozījumus vai jaunas konstitūcijas pieņemšanu referendumam. Šāda sistēma ir daudz elastīgāka. Vienlaikus praksē valsts orgāni šādu iespēju izmanto visai reti, līdz ar to tautas izlemšanai tiek nodoti tikai patiešām paši svarīgākie jautājumi.

4. Tautas nobalsošanas par jaunas Satversmes pieņemšanu problemātika

Satversme *expressis verbis* neregulē jautājumu par to, vai jauna Latvijas Republikas pamatlikuma pieņemšanai jārīko tautas nobalsošana. Mūsdienās jaunu valsts konstitūciju visbiežāk pieņem tauta referendumā, un vairāki autori ir norādījuši, ka mūsdienās jaunas konstitūcijas pieņemšana ir viens no jautājumiem, par kuriem referendumi

tiek rīkoti pat valstīs bez tiešās demokrātijas tradīcijām.¹⁴ Pausts arī viedoklis, ka jaunas konstitūcijas pieņemšana ir ekskluzīvā tautas, nevis parlamenta kompetencē. Satversmes tiesa 2007. gada 29. novembra spriedumā lietā Nr. 2007-10-0102 ir norādījusi:

„Satversme gan sadala satversmes varu starp Latvijas pilsoņu kopumu un Saeimu, tomēr garantē Latvijas tautas ekskluzīvās tiesības rīkoties ar Satversmes fundamentālajām normām, proti, atcelt konstitūciju vai noteikt jaunu konstitucionālo iekārtu.”

Referendums par jaunas konstitūcijas pieņemšanu konstitūcijā *expressis verbis* ir paredzēts tikai Austrijā. Īrijā, Dānijā, Šveicē un Rumānijā ir paredzēts obligātais referendums par jebkuriem konstitūcijas grozījumiem. Savukārt Igaunijā un Lietuvā ir paredzēts obligātais referendums tikai par atsevišķiem konstitūcijas pantiem. Vienlaikus gandrīz visās valstīs pastāv iespēja rīkot referendumu par jaunas konstitūcijas pieņemšanu kārtībā, kāda noteikta konstitucionālā fakultatīvā referenduma rīkošanai.

Tāpēc arī Latvijā jaunas Satversmes pieņemšana varētu notikt tikai tautas nobalsošanā. Tomēr, kamēr vien jaunā Satversme pēc būtības negroza Satversmes 1., 2., 3., 4. un 6. pantā noteiktos demokrātiskas valsts iekārtas pamatus, uz tās pieņemšanas kārtību nebūtu attiecināma prasība, lai tautas nobalsošanā „par” nobalsotu vismaz puse visu balsstiesīgo pilsoņu.

5. Obligātā tautas nobalsošana par dalību Eiropas Savienībā

Satversmes 68. panta trešā daļa paredz vēl vienu obligāto tautas nobalsošanu:

„Latvijas dalība Eiropas Savienībā izlemjama tautas nobalsošanā, kuru ierosina Saeima.”

Šī norma Satversmē iekļauta ar 2003. gada 8. maija likumu. Satversmes 68. panta trešā daļa paredz obligāto tautas nobalsošanu; Saeima viena pati nevar pieņemt lēmumu par dalību Eiropas Savienībā (turpmāk – ES). Tautai pieder tiesības ne vien lemt par Latvijas iestāšanos, bet arī par izstāšanos no ES, turklāt izstāšanās procedūrai jābūt tādai pašai kā iestāšanās procedūrai.¹⁵ Tautas nobalsošanā par dalību ES vēlētāji balso par abstraktu jautājumu, nevis par likumu vai tā projektu. 2003. gadā tika grozīts arī Satversmes 79. pants, paredzot, ka tautas nobalsošanai nodotais lēmums par Latvijas dalību ES ir pieņemts, ja balsotāju skaits ir vismaz puse no pēdējās Saeimas vēlēšanās piedalījušos vēlētāju skaita un ja vairākums ir balsojis „par”.

Satversmē paredzēta tautas nobalsošana tieši par iestāšanos ES. Iepazīstoties ar Saeimas sēžu stenogrammām, redzams, ka deputāti apsvēra iespēju Satversmē paredzēt, ka tautas nobalsošana rīkojama arī par iestāšanos citās starptautiskajās organizācijās, piemēram, NATO, tomēr izšķīrās noteikt tautas nobalsošanu tikai par iestāšanos ES. Deputāti uzskatīja, ka tikai

„Eiropas Savienība ir valstu savienība ar pārnacionālu raksturu, un, iestājoties Eiropas Savienībā, Latvija uzņemas no Eiropas Savienības līgumiem izrietošās saistības, kas noved pie Latvijas Republikas tiesību zināmas deleģēšanas Eiropas Savienībai”¹⁶

Pirms Latvijas iestāšanās ES kļuva redzama Satversmē ietvertā tautas nobalsošanas institūta nepiemērotība dzīves vajadzībām. Satversme neparedzēja iespēju rīkot tautas nobalsošanu par abstraktu jautājumu, savukārt, ja Valsts prezidents vēlētos Satversmes 72. pantā noteiktajā kārtībā nodot tautas nobalsošanai Saeimas jau pieņemtu likumu par Latvijas dalību ES, būtu jāsavāc vismaz vienas desmitās daļas vēlētāju paraksti par

nobalsošanas rīkošanu un tautas nobalsošana būtu par šā likuma atcelšanu, turklāt tautas nobalsošanu par starptautiskiem līgumiem (līgumiem ar ārvalstīm) *expressis verbis* aizliedz Satversmes 73. pants. Tomēr pastāvēja politiska nepieciešamība rīkot tautas nobalsošanu par dalību ES. Tika atzīts, ka, ievērojot būtiskās un plašās pārmaiņas, ko rada iestāšanās ES, ir svarīgi, lai tā notiktu ar iespējami augstāku leģitimitātes pakāpi, ko mūsdienu demokrātiskajās valstīs var nodrošināt tautas nobalsošana.¹⁷

Notika arī plaša diskusija par to, vai Latvijas dalība ES ietekmē Satversmes 1. pantā ietvertu neatkarības jēdzienu un Satversmes 2. pantā nostiprināto suverenitāti un vai ir nepieciešama Satversmes 77. pantā paredzētā tautas nobalsošana. Ar Ministru prezidenta rīkojumu izveidotā darba grupa¹⁸ secināja, ka, iestājoties ES, Latvijas suverenitāte un neatkarība netiek aizskarta.¹⁹ Arī tiesībzinātnieki, iesaistoties šajā diskusijā, norādīja:

„Ja mēs saprātīgi, atbilstoši juridiski korektām interpretācijas metodēm interpretētu Satversmes 1. un 2. pantu, pie tam ievērojot konstitucionālās interpretācijas specifiku, mēs diezgan viegli nonāktu pie slēdziena, ka jēdziens „neatkarība” (kā arī „suverenitāte”) ir pietiekami ietilpīgs, lai varētu savienot Satversmes 1. un 2. panta pašreizējos formulējumus ar Latvijas līdzdalību Eiropas Savienībā.”²⁰

Ņemot vērā tiesībpolitisku nepieciešamību grozīt Satversmi saistībā ar Latvijas iestāšanos ES, Saeima iekļāva Satversmes 68. pantā divus jaunus tautas nobalsošanas veidus: par dalību ES un par būtiskām izmaiņām nosacījumos par Latvijas dalību ES.

Obligātās tautas nobalsošanas par Latvijas dalību ES mērķis ir nodot pašas tautas izlemšanai vienu no Latvijas valsts svarīgākajiem jautājumiem, kas saistīts arī ar valsts orgānu kompetences nodošanu ES. Satversmes 79. panta otrajā daļā tautas nobalsošanai par dalību ES noteiktais kvorums raksturojams kā visai augsts, tomēr ne nesasniedzams, proti, puse no pēdējās Saeimas vēlēšanās piedalījušos vēlētajū skaita. 2003. gada 20. septembra tautas nobalsošanā šis kvorums tika sasniegts „ar uzviju”.

6. Obligātais referendums par dalību Eiropas Savienībā citās valstīs

Lai gan Īrijas Konstitūcija *expressis verbis* neparedz referendumu par dalību ES, tomēr tas bija jāriko, jo dalība ES groza Īrijas Konstitūcijas normas pēc būtības, bet Konstitūcija Īrijā grozāma tikai referendumā.

Šveices Konstitūcijas 140. pants paredz obligāto referendumu par iestāšanos kopējās drošības organizācijās vai supranacionālās kopienās, tādās kā ANO, NATO vai ES.

Lietuvā paredzēts obligātais referendums par Lietuvas dalību starptautiskajās organizācijās, ja šāda dalība ir saistīta ar daļēju valsts orgānu kompetences nodošanu starptautiskās organizācijas institūcijām.²¹ Lai izšķirtu jautājumu par dalību starptautiskā organizācijā, ir nepieciešams, lai „par” nobalsotu vairāk nekā puse no tiem balsotājiem, kuri piedalās referendumā.²² 2003. gada 10. un 11. maija referendumā Lietuvas pilsoņi nobalsoja par iestāšanos ES.

Horvātijas Republikas 1990. gada 22. decembra Konstitūcijas 141. pants paredz obligāto referendumu par tādiem jautājumiem kā Horvātijas iestāšanās starptautiskā organizācijā:

„Jebkurš lēmums par Horvātijas Republikas apvienošanos ir jāpieņem referendumā ar visu valsts balsstiesīgo vēlētajū balsu vairākumu.”

Lai gan vairākās valstīs Konstitūcijā *expressis verbis* ir paredzēti obligātie referendumi par iestāšanos starptautiskajās organizācijās, ja šāda dalība saistīta ar valsts orgānu kompetences nodošanu starptautiskajai organizācijai (Šveice, Lietuva,

Horvātija), tomēr tikai Latvijā un Čehijā konstitūcijā ir paredzēta obligātā tautas nobalsošana tieši par dalību ES.

Referendumi par valsts iestāšanos ES tiek rīkoti arī tajās valstīs, kur konstitūcija to obligāti nepieprasa, izmantojot noteikumus par fakultatīvo referendumu. Obligātais referendums par iestāšanos starptautiskajās organizācijās, ja šāda dalība ir saistīta ar valsts orgānu kompetences nodošanu starptautiskajai organizācijai, tiek noteikts ar mērķi nodot šo ļoti svarīgo, arī ar valsts suverenitāti saistīto jautājumu tautas izlemšanai.

Izmantoto avotu saraksts

Literatūra

1. Direct democracy: The Eastern and Central European experience, ed. by A. Auer, M. Buetzer. Dartmouth : Ashgate, 2001.
2. *Dišlers, K.* Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga : A. Gulbis, 1930.
3. *Dišlers, K.* Konstitūcija un satversmes vara. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, Nr. 1–3, 1921, 1.–10. lpp.
4. *Endziņš, A.* European integration and constitutional law: the situation in Latvia. Pieejams: [http://www.venice.coe.int/docs/2000/CDL-STD\(2000\)030-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2000/CDL-STD(2000)030-e.asp) [skatīts 28.01.2010.].
5. *Levičs, E.* Normatīvo tiesību aktu demokrātiskā leģitīmācija un deleģētā likumdošana: teorētiskie pamati. *Likums un Tiesības*, 4. sēj., Nr. 9, 2002.
6. *Levičs, E.* Satversme un Eiropas Savienība. *Jurista Vārds*, Nr. 23, 2000. gada 8. jūnijs.
7. *Setälä, M.* Referendums in Western Europe – A Wave of Direct Democracy? *Scandinavian Political Studies*, 4, 1999. Pieejams: <http://www.tidskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=95848> [skatīts 28.01.2010.].
8. *Suksi, M.* Bringing in the people. A comparison of constitutional forums and practices of the referendum. Dordrecht Martinus Nijhoff Publishers, 1993.
9. *Tierney, S.* Constitutional Referendums: A Theoretical Enquiry. *The Modern Law Review*. Vol. 72, No. 3, 2009.

Normatīvie akti

1. Latvijas Republikas Satversme : LR likums.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=57980> [skatīts 29.01.2010.].
2. Īrijas Konstitūcija.
Pieejama: <http://www.constitution.ie/reports/ConstitutionofIreland.pdf> [skatīts 29.01.2010.].
3. Dānijas Konstitūcija. Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/icl/da00000.html> [skatīts 28.01.2010.].
4. Šveices Konfederācijas Federālā Konstitūcija.
Pieejama: <http://www.admin.ch/ch/e/rs/101/a142.html> [skatīts 26.01.2010.].
5. Austrijas Federālais Konstitucionālais likums. Pieejams: http://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Erve&Dokumentnummer=ERV_1930_1 [skatīts 28.01.2010.].
6. Igaunijas Republikas Konstitūcija.
Pieejama: <http://www.servat.unibe.ch/icl/en00000.html> [skatīts 26.01.2010.].
7. Lietuvas Republikas Konstitūcija. Pieejama: http://www.lrkt.lt/Documents2_e.html [skatīts 26.01.2010.].
8. Rumānijas Konstitūcija. Pieejama: <http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=371> [skatīts 29.01.2010.].
9. Horvātijas Republikas Konstitūcija.
Pieejama: http://www.servat.unibe.ch/icl/hr00000_.html [skatīts 28.01.2010.].
10. Lietuvas Republikas 2002. gada 4. jūnija „Likums par referendumiem”.
Pieejams: <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/6815> [skatīts 26.01.2010.].
11. Čehijas Republikas 2003. gada 14. novembra konstitucionālais likums Nr.515/2002.
Pieejams: http://angl.concourt.cz/angl_verze/constitution.php [skatīts 10.09.2010.].

Judikatūra

1. Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. 2007-10-0102.
Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2007_10_0102_Robezligums.htm [skatīts 29.01.2010.].
2. Satversmes tiesas 2009. gada 7. aprīļa spriedums lietā Nr. 2008-35-01.
Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2008-35-01.htm [skatīts 29.01.2010.].
3. Satversmes tiesas 2000. gada 24. marta spriedums lietā Nr. 04-07 (99).
Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/?lang=1&mid=19> [skatīts 29.01.2010.].

Atsauces

- ¹ *Dišlers, K.* Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga : A. Gulbis, 1930, 110. lpp.
- ² Turpat, 112. lpp.
- ³ Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. 2007-10-0102 un 2009. gada 7. aprīļa spriedums lietā Nr. 2008-35-01.
- ⁴ *Levits, E.* Normatīvo tiesību aktu demokrātiskā leģitīmācija un deleģētā likumdošana: teorētiskie pamati. *Likums un Tiesības*, 4. sēj., Nr. 9, 2002.
- ⁵ *Dišlers, K.* Ievads Latvijas valststiesību zinātnē. Rīga : A. Gulbis, 1930, 110. lpp.
- ⁶ Satversmes tiesas 2000. gada 24. marta spriedums lietā Nr. 04-07 (99).
- ⁷ *Dišlers, K.* Konstitūcija un satversmes vara. *Tieslietu Ministrijas Vēstnesis*, Nr. 1–3, 1921, 1.–10. lpp.
- ⁸ Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. 2007-10-0102.
- ⁹ <http://www.cvk.lv> [skatīts 28.01.2010.].
- ¹⁰ <http://electionsireland.org/results/referendum/> [skatīts 28.01.2010.].
- ¹¹ *Suksi, M.* Bringing in the people. A comparison of constitutional forums and practices of the referendum. Dordrecht Martinus Nijhoff Publishers, 1993, pp. 192., 193.
- ¹² *Setälä, M.* Referendums in Western Europe – A Wave of Direct Democracy? *Scandinavian Political Studies*, 4, 1999.
Pieejams: <http://www.tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=95848> [skatīts 28.01.2010.].
- ¹³ Direct democracy: The Eastern and Central European experience, ed. by A. Auer, M. Buetzer. Dartmouth : Ashgate, 2001, p. 7.
- ¹⁴ *Tierney, S.* Constitutional Referendums: A Theoretical Enquiry. *The Modern Law Review*. Vol. 72, No. 3, 2009, p. 360.
- ¹⁵ Likumprojekta „Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē” anotācija.
Pieejams: http://www.saeima.lv/saeima8/mek_reg.fre [skatīts 28.01.2010.].
- ¹⁶ Deputātes Mellupes S. runa. Saeimas 2003. gada 10. aprīļa sēdes stenogramma.
Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/2002_8/st_030410/st1004.htm [skatīts 28.01.2010.].
- ¹⁷ Kādēļ Latvijas konstitūcijā nepieciešami labojumi? Darba grupas Satversmes grozījumu izstrādāšanai piedāvātā projekta teorētiskais pamatojums. *Jurista Vārds*, Nr. 14, 2001. gada 15. maijs.
- ¹⁸ Ministru prezidenta 2001. gada 20. aprīļa rīkojums Nr. 147 „Par darba grupu likumprojektu izstrādei, kas nodrošina Latvijas konstitucionālās sistēmas saderību ar Eiropas kopienas tiesībām”. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 63, 2001. gada 24. aprīlis.
- ¹⁹ Kādēļ Latvijas konstitūcijā nepieciešami labojumi? Darba grupas Satversmes grozījumu izstrādāšanai piedāvātā projekta teorētiskais pamatojums. *Jurista Vārds*, Nr. 14, 2001. gada 15. maijs.
- ²⁰ *Levits, E.* Satversme un Eiropas Savienība. *Jurista Vārds*, Nr. 23, 2000. gada 8. jūnijs. Skat. arī *Endziņš, A.* European integration and constitutional law: the situation in Latvia;
pieejams: [http://www.venice.coe.int/docs/2000/CDL-STD\(2000\)030-e.asp](http://www.venice.coe.int/docs/2000/CDL-STD(2000)030-e.asp) [skatīts 28.01.2010.].
- ²¹ Lietuvas 2002. gada 4. jūnija „Likuma par referendumiem” No. IX-929 4. pants.
- ²² Turpat, 7. pants.

Summary

Latvia's Constitution provides for mandatory referendums in two cases – one speaks to amending Sections 1, 2, 3, 4, 6 and 77 of the Constitution, which establish the fundamental aspects of the Republic of Latvia as an independent democracy, and the other refers to accession to the European Union. Compulsory constitutional referendums sometimes require a high level of voter participation (Lithuania, Romania), and in other cases they involve complicated procedures (Denmark). The aim is to limit attempts to amend a constitution or certain provisions therein, or even to make sure that some provisions cannot be revised at all. The compulsory referendum on EU membership in Latvia is unique in its specificity, because in other countries, regulations about the issue are far more flexible. Switzerland, Lithuania and Croatia, for instance, require mandatory referendums on accession to any international organisation or supranational community. Elsewhere, facultative referendums are held.